

TISKI SLOVENSКИH BEGUNCEV V TABORIŠČIH V AVSTRIJI IN ITALIJI

R o z i n a Š v e n t

UVOD

Sledeče preučevanje publicistične dejavnosti v begunskih taboriščih - predvsem v Avstriji in Italiji - zajema obdobje od maja 1945 do leta 1950. Sam začetek je zelo smiselno postavljen v maj 1945, ker se njihova publicistična dejavnost začne kmalu po prihodu v begunska taborišča v Avstriji in Italiji. Za to obdobje je bolj ustrezno poimenovanje begunska publicistika, ker med njimi še ni bilo izrazitejšega ideološkega oz. strankarskega razločevanja (umaknili so se, ker se je zrušil sistem, v katerem so živeli in ustvarjali, novega, vzpostavljenega z revolucijo pa niso mogli oz. hoteli sprejeti, zato poskušajo starega nadaljevati v zdomstvu). Ti begunci (razseljene osebe = displaced persons = DP), so bežali iz Jugoslavije v varstvo zahodnih zaveznikov in vseskozi upali na skorajšnjo vrnitev v domovino. Motivi za njihov beg so bili zelo različni - njihova nadaljnja usoda pa zelo podobna (pripadniki vojaških formacij so bili iz Avstrije vrnjeni v Jugoslavijo, kjer so bili večinoma pobiti - civilisti, ki so ostali, pa so se morali konec štiridesetih let izseliti v prekomorske države).

I. BEGUNSKA TABORIŠČA 1945-48

Maja 1945 je zapustilo Slovenijo od 20.000-30.000 Slovencev. Med njimi je bilo tudi večje število kulturnih delavcev z različnih področij: pesniki, pisatelji, umetniki, publicisti, politiki, znanstveniki, duhovniki, gospodarstveniki itd. Njim se v tujini pridružijo tudi tisti, ki so Jugoslavijo zapustili že med vojno in se niso hoteli vrniti domov, ker so bili nasprotniki novega režima (Ciril Žebot, Anton Novačan, Joža Lovrenčič). Vsej tej množici beguncev

(idejnih nosilcev) se pridruži še na tisoče preprostih ljudi, ki jih žene v tujino predvsem strah (pred maščevanjem zmagovalcev ali pa postanejo žrtve močne propagande). Begunci so dobili pravico do azila in živijo po begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji, kjer čakajo do leta 1948, ko se začnejo razseljevati po svetu - predvsem v ZDA, Kanado, Argentino in Avstralijo.

I. 1. AVSTRIJSKA TABORIŠČA

Slovenski begunci so živeli v sledečih taboriščih: Vetrinj, Št. Vid ob Glini, Lienz in Peggez pri Lienzu, Bistrica ob Dravi, Spittal, Lichtenstein, Judenburg in Anrass. Prvo in najpomembnejšo publicistično dejavnost predstavljajo "časopisi", ki so sprva imeli zelo nizko naklado (le s pisalnim strojem razmnožene številke, ki so ponavadi imele dve do štiri strani, kasneje pa so bile "šapirografirane"). Prvi časopis, ki je izšel v begunskem taborišču v Avstriji, je bila *Demokratska Slovenija*, ki je izšla 12. 5. 1945 v Lienzu. To je bil na dveh straneh razmnožen dnevnik, izdajal pa ga je Narodni odbor za Slovenijo (R. Jurčec, A. Uršič, T. Debeljak). Izhajal je do konca maja 1945, ko se je skupina iz Lienza preselila v Italijo. Tipkan je bil v desetih izvodih. Drugi časopis je bil dnevnik *Domovina v taborišču*, tiskan v Vetrinju (vojaškem taborišču) od 15. 5. 1945 dalje. Izhajal je na dveh straneh - najprej kot stenski časopis, nato je imel tudi do 300 izvodov naklade. Zaradi izročitve slovenskih domrancev je konec maja za nekaj dni prenehala izhajati (s 14. št., ki je izšla na štirih straneh 29. 5.). Ponovno začne izhajati 6. 6. s 15. številko. Časopis se z delom slovenskih beguncev preseli v Lienz, v taborišče Peggez, kjer izhaja do 2. 7. 1945. Prve štiri številke so bile tipkane, naslednje pa razmnožene. Skupno je izšlo enainštirideset števil, 40. in 41. že v Lienzu, kamor so zavezniki preselili del vetrinjskih beguncev. Urejeval ga je France Kremžar. Tretji časopis so izdajali vojaki 2. bataljona II. domobranskega polka v Vetrinju - izhajati začne 17. 5. 1945 in ima naslov *Za lepšo bodočnost*. Izšlo je le devet števil, zadnja 26. 5. 1945 (z izročitvijo domrancev Jugoslaviji izgubi časopis svoj smisel). Urejal ga je duhovnik - domobranski kurat - Jaka Mavec. Oba vetrinjska časopisa sta prinašala dnevne novice, navodila taboriščnega poveljstva in vodstva.

Junija 1945 začnejo kot četrta po vrsti izhajati *Poročila in vesti*. List izdajajo slovenski akademiki v Anrassu (kamor se zateče tudi škof dr. Gregorij Rožman). To so v resnici radijska poročila, ki jih zbira Vladimir Kozina in jih potem posreduje drugim v tiskani obliki. Tukaj začne 15. 7. 1945 izhajati tudi *Slovenec v Tirolah*, ki preneha izhajati 21. 10. 1945 (vsega šest števil v 150-200 izvodih).

Zadnje dni junija 1945 je bilo razpuščeno vetrinjsko taborišče (namenjeno je bilo predvsem domobranskim vojakom in njihovim ožjim sorodnikom), zato so zavezniki preostali del beguncev preselili v taborišče Lienz. Tu začnejo že 3. 7. 1945 izhajati *Novice*, razmnožen dnevnik na dveh do štirih straneh (občasno dodane tudi posebne številke). Časopis je bil podvržen angleški taboriščni cenzuri. Skupno je izšlo 420 števil - zadnja 13. 11. 1946, ko pride do nove selitve beguncev. Tokrat jih zavezniki preselijo v Spittal (Špital).

Kot protiutež preveč zmernim *Novicam* začno 5. 7. 1945 izhajati *Domači glasovi*. List je bil dnevnik, ponavadi tiskan na štirih straneh v 650 izvodih. Izhajal je do 12. 11. 1946 (selitev v Špital). Časopis je med drugimi urejeval tudi dr. France Blatnik (slezijanec, domobranski vojni kurat, propagandist in urednik, ki tudi po preselitvi v ZDA nadaljuje s protijugoslovansko aktivnostjo). Ker so v špitalskem taborišču že od 14. 8. 1946 izdajali svoj časopis *Taboriščnik*, so *Domači glasovi* in *Novice* prenehali izhajati. (Domači glasovi se ponovno pojavijo 1. 7. 1948 v Triestachu pri Lienzu). Istočasno kot *Domači glasovi* izhaja v Lienzu tudi verski tednik *Cerkvena oznanila*, ki ga izdaja begunska župnijska pisarna na 2-4 straneh od 4. 7. 1945 do 1. 11. 1946 (skupno izšlo dvanajdesdeset števil). Tudi po drugih begunskih taboriščih v Avstriji zasledimo posamezne časopise (glasila), ki pa so veliko skromnejši in slabše urejani.

Drugo skupino taboriščnega - begunskega - pisnega ustvarjanja predstavljajo pesniške zbirke in proza. Njihova tematika je doživljanje begunstva in nenehno upanje na skorajšnjo vrnitev. Prva pesniška zbirka je izšla leta 1945 v taborišču Spittal. Avtor Re-O (Vladimir Kos) ji je dal naslov: *Marija z nami je odšla na tuj*. Isti avtor je leta 1946 napisal še eno pesniško zbirko: *Deževni dnevi* (lirične pesmi s taboriščno tematiko). Približno v istem obdobju (1945) sta izšli še dve izdaji knjige škofa dr. Gregorija Rožmana: *Križev pot z Marijo*, obe v Anrassu). Naslednji pesniš-

ki zbirki spadata že v leto 1946, in sicer Franček Kolarič: *Na tujih tleh* (taborišče Spittal) in Erik Kovačič: *Romar na beli cesti* (tudi v Spittalu). Nekaj posebnega predstavlja zbirka *Strti cvetovi* - izdelek več anonimnih avtorjev, prispevki pa so posvečeni vrnjenim in pobitim domobrancem (Karel Mauser je napisal prispevek *Mrtvi bataljon* - posvečen kočevskim žrtvam). Med proznimi stvaritvami naj omenim Stanka Kocipra: *Mlin ob Lešnici* (taborišče Peggez, 1946), sledijo pa mu Božidarja Kramolca: *Pravljice* (taborišče Spittal, 1946 - 1. sešitek: *Pravljica o treh podobah*, 2. sešitek: *Pravljica o čudežnih goslih* - knjigo je ilustriral sam avtor in velja za prvo bibliofilsko izdajo v begunstvu). V letih 1947-49 sledi še nekaj samostojnih knjižnih del - Ivko Žitnik: *Pravljice* (1948), Srečko Selivec (Zdravko Novak): *Križev pot* (1947) in *Pota božja* (1949). Vse te knjižne izdaje so bile razmnožene na podoben način kot njihovi časopisi (na cenemem, nekvalitetnem papirju, zato ti tiski kljub skrbnemu hranjenju nezadržno propadajo). Za nadaljnjo publicistično delovanje je zelo pomembna tiskarna Koroške kronike, ki je bila ustanovljena julija 1945 v Celovcu. Predvsem se je tu uveljavil pisatelj Karel Mauser (nekateri ga imajo za najboljšega in najbolj ustvarjalnega zdomskega pisatelja), ki je najprej v obliki podlistkov, nato pa tudi kot samostojne knjige izdal: *Rotija*, *Sin mrtvega* (obe 1947), *Prekleta kri* (1948), *Kaplan Klemen* in *Jerčevi galjoti* (samo v obliki podlistka). Pri isti založbi izideta še dve knjigi - Bazilija Valentina: *V kraljestvu lutk* in Mirka Kunčiča: *Cmokec Poskokec*.

Konec štiridesetih let (1947) začne v Celovcu ponovno delovati Mohorjeva družba, kjer tudi zasledimo pisatelja K. Mauserja (*Puntar Matjaž*, *Domačija pod Peco* in *Ljudje pod bičem* (I)). Razen na Koroškem, ki je najmočnejše kulturno središče, je pomembno tudi delovanje Slovencev (predvsem visokošolcev) v Gradcu. Med avtorji naj omenim: Ludveja Potokarja, Franka Bukviča (*Brezdomci*, 1948 - roman iz prekmurskih protimadžarskih bojev, poln romantike). Posebno in zelo pomembno mesto med begunskim tiskom predstavljajo šolski učbeniki in priročniki za različne tečaje. Begunci so pri organiziranju šol pokazali izjemne organizacijske sposobnosti. Začeli so skoraj iz nič. Iz domovine so večinoma bežali le z najnujnejšimi osebnimi stvarmi, če pa so nekateri vendarle vzeli s seboj tudi druge predmete, so jih večinoma morali pustiti na poti, ker so jih ovirali pri umiku (sodeč po slikah, ki jih že vrsto let objavlja revija *Tabor*). Marsikdo med begunci (če ne kar večina!) pa je bil prepričan, da je beg - umik -

le začasen in da se bodo kmalu vrnil domov. Ko se ti upi nikakor niso hoteli uresničiti, so se začeli bolj načrtno organizirati. Glavni cilj pri organiziranju šolstva je bila želja, da otroci ne bi izgubili šolskega leta. Zato organizirajo vse stopnje osnovnega šolanja, gimnazijo, študentom pa omogočijo nadaljevanje študija v Gradcu. Še eno področje je ostalo. Čeprav je na zadnjem mestu, je prav tako pomembno kot ostala. Gre za verski tisk, ki ga je bilo v taboriščih kar precej. Molitvenike so sicer begunci po večini imeli s seboj, zato pa so izhajale številne pridige (Jaklič Franc: *Ura molitve za blagoslov narodu v domovini* že novembra 1945, *Cerkvena pesmarica*, *Papeževe okrožnice* itd.).

Med posebno, predvsem propagandno gradivo bi uvrstila naslednja dela - Janez Klemenčič: *Kako se mi je godilo v partizanskih zaporih* (1946) in *Leta strahote na lžanskem* (1945); Peter Levičnik (France Dolinar): *Slovenska državna misel* (več izdaj); *Pastirsko pismo katoliških škofov Jugoslavije*, izdano na vsesplošni konferenci v Zagrebu 20. 9. 1945 (Lienz, 1945); Tito doli - Peter gori (ponatis članka iz časopisa *Dom ob Muri*, 1945). Leta 1948 se beguncev poloti nov nemir. Vse bolj postaja realnost "misel na odhod v prekomorske dežele". Zato zasledimo v tem času večje število priročnikov z navodili za selitev, učbenike in slovarje za učenje tujih jezikov (predvsem angleščine in španščine).

Povzetek

V Avstriji je skupno izšlo 168 enot begunskega tiska. Od tega 26 naslovov periodičnih publikacij, 43 učbenikov, 48 verskih tiskov, 13 izvirnih literarnih del, 9 del slovenskih klasikov (namenjenih predvsem mladini: Finžgar, Levstik, Jurčič, Meško, Prešeren) in drugo po obsegu skromno gradivo (letna poročila).

Vsebinska analiza

Opomba: Ker sem lahko analizirala le tiste časopise, ki so na razpolago v NUK-u, ta analiza žal ne bo popolna.

DOMOVINA V TABORIŠČU (Vetrinj)

V NUK-u je ohranjenih samo pet števil (od št. 35-25. 6. 1945 - 40.- 1. 7. 1945), tako da se ne da podati popolne ocene časopisa. Manjkajo začetni izvodi, ki bi nas seznanili z življenjem v vojaškem taborišču v Vetrinju. Predvsem bi bilo zanimivo izvedeti, kako so bili vojaško organizirani, kakšne načrte so imeli za prihodnost. V ohranjenih številkah se kaže njihovo prizadevanje po čim boljšem sodelovanju z zahodnimi zavezniki (ker jih je zavezniška politika do Jugoslavije opogumljala in jim dajala upanje, da bodo prej ali slej obračunali s "komunističnim Titom"). Predvsem so si prizadevali sprati s sebe medvojno sodelovanje z okupatorji in prepričati zaveznike, da so se borili samo proti komunizmu, ne pa proti zaveznikom. NOB skušajo razvrednotiti z obrazložitvijo, *"da se slovenski partizani niso borili za nič drugega, kakor za komunistično Rusijo ne pa za zaveznike. Komunistični politkomisarji so na vsakem sestanku in tečaju naglašali, da bodo nazadnje angleške in ameriške kapitaliste vrgli v morje, če bi se hoteli izkrcati. Javno so seveda govorili drugače ter naglašali, da se bore le zoper fašizem. Fašist pa jim je vsakdo, ki ni komunist. To danes razkriva tudi pisanje njihovih glasil. Prav posebno očitno pa so začeli zadnje dni po radiu in časopisju napadati Zavezničke."*¹ Po drugi strani pa je bil časopis namenjen predvsem beguncem, ki so jih njihovi vodilni politiki hoteli imeti ob sebi in jih odvrniti od misli na povratek v domovino. Zato skorajda ne najdemo številke, kjer bi ne pisali o razmerah v domovini - predvsem o pomanjkanju in terorju komunistov. Pri tem prepričevanju so zelo podrobno opisali pomanjkanje hrane, saj *"ljudje na živilske karte niso dobili drugega kakor po 2.80 kg moke in 4 dkg sladkorja. Ljubljana res strada, z njo pa tudi podeželje. Po soglasni sodbi vseh, je danes v Sloveniji, zlasti pa v Ljubljani, 80% ljudi, ki so zoper OF..."*²

Predvsem jih poskušajo odvrniti od razmišljanja, ali so ravнали prav ali ne, ko so zapustili domovino. Trudili so se poglobiti medvojno sovraštvo do komunizma in jih hkrati svarijo, kako so begunci *"komunistom v veliko preglavico, ker smo s svojim prostovoljnim begunstvom izrazili svoj protest zoper komunizem. Boli jih že sama naša navzočnost pod zavezniško zaščito, ki jo uživamo."*³ V zunanjepolitičnem pogledu se zelo približujejo uradni zavezniški politiki, ki ni hotela sprejeti političnih sprememb v Evropi. Zato so iz "zunanjega sveta" objavljali samo tista poročila,

ki so govorila o zmagi konservativnih sil (na volitvah). Presenetljivo malo prostora pa so namenili svojim bivšim vojakom - domobrancem. Kot da teh 10.000 vrnjenih ni bilo! Samo enkrat omenijo pet ranjenih slovenskih vojakov (ne domobrancev), ki se zdravijo v lienški bolnišnici.⁴

Tudi izbor posameznikov, ki jih je bilo "vredno" posebej omenjati in hvaliti, je bil zelo preračunan. Še največ sreče je imel škof Rožman kot vrhovni verski predstavnik, saj je bilo treba begunce vseskozi pozivati k molitvi, pokorščini in upanju, *"da bo tudi tega našega trpljenja konec... Najvažnejše za nas bodi naše trdno zaupanje, da se bomo vrnili! Dobra stran, za katero se bori-mo in ki so zanjo dali življenja naši najboljši, mora zmagati in bo zmagala!"*⁵

V ta namen so izkoristili tudi obisk škofa Rožmana v taborišču Lienz 1.julija 1945 in mu posvetili kar celo 40. številko. Najprej zelo podrobno opišejo ceremonial prihoda, nato pa v celoti objavijo njegov govor "Brez prelivanja krvi ni odrešenja...". Ohranjene številke nas seznanjajo še s potekom preseljevanja (oz. ukinjanja) taborišč. Prvo je bilo na vrsti prav vetrinjsko taborišče, ki je bilo najbližje meji (južno od Celovca). Osnovna vzroka sta bila občutno zmanjšanje števila beguncev v tem taborišču (vrnjeni domobranci) in slabi higienski pogoji. Begunce so večinoma preselili v bolj oddaljena taborišča (največ v Lienz, nato pa še v Spittal in v Judenburg).

SLOVENSKI TABORIŠČNIK (Št.Vid ob Glini,
od številke 87 naprej Bistrica na Dravi)

Stalne rubrike: Svetovna dogajanja (politične vesti, poslanica kralja Petra II. in ministra Kreka), Razmere v Jugoslaviji in Sloveniji (pisma od doma, sodni procesi, o vračanju in mučenju domobrancev, volitve, tržaško vprašanje), Iz taboriščnega življenja (šolstvo, pevski koncerti, dramske predstave), oglasi, verski prazniki in prireditve. Časopis je skromen tako po obsegu (ponavadi le dve strani) kot po vsebini. Bolj spominja na neurejene zapiske naključnih novic. Vse to je prepredeno z internimi taboriščnimi novicami, obvestili in oglasi. To monotonost poizkuša uredništvo popestriti z občasnimi karikaturami (predvsem iz taboriščnega življenja) ali s podobami domačih krajev. Šele proti koncu izhajanja se nivo časopisa nekoliko dvigne.

V več številkah najdemo "pisma od doma", s katerimi so poskušali begunce seznanjati z "razmerami" v domovini. Predvsem so si prizadevali v ljudeh še povečati strah pred partizani - komunisti, ki so zmožni vseh grozot. Žrtve (vrnjene domobrance) "*so žive metali v prepade. Spet drugič so jih polivali z bencinom in jih zažgali; včasih so jih površno postrelili, nato pa kamenje nad prepadi podminirali, da jih je zasulo.*"⁶

Še hujše so razmere po ječah, ki "*so pa hujše ko sploh kate-re; tudi Dachau je po izjavi samih komunističnih partijcev, ki so bili na Rabu, v Gonarsu, Dachau in končno še škof. zavodu v Šent. Vidu, le senca tega, kar so slovenske partizanske ječe... Nihče si ni dosti resnično predstavljal, kako krut in zločinski je komunizem in kako hinavski in načrtno lažnjiv.*"⁷

Da pa bi res izključili tudi najmanjšo namero oz. misel na vrnitev v domovino, so begunce svarili tudi pred pismi s prijazno vsebino, ker "*je mnogo pisem... naročenih in jih morajo svojci pisati... kako se v domovini na veliko vse dela, kako se vse obnavlja, da se civilistom, ki se vrnejo, nič ne zgodi, da se lahko mirno živi itd. Dobro pazite in bodite skrajno previdni s takimi pismi in zagotovili.*"⁸

Nekoliko pa so bili v dvomih pri razreševanju tržaškega vprašanja, zato so objavljali različne izjave prizadetih strani, sami pa se niso opredelili do nobene. Zanje je pomemben samo zlom komunizma! Ta previdnost je opazna tudi pri opredeljevanju za ali proti monarhiji. Za vsak primer občasno objavijo kakšno poslano kralja Petra II. (ki ga še vedno podpirajo zavezniki). Prav tako se že vnaprej opredelijo do napovedanih volitev (11. nov. 1945), ker volilni zakon, ki ne dopušča opozicije, ni demokratičen, torej tudi volilni rezultati ne bodo izraz resnične volje ljudi.

NOVICE (Lienz)

Novice so nadaljevanje prejšnjega časopisa *Domovina v taborišču*, kar je razvidno tudi iz podatkov o dnevih izhajanja. *Domovina* v taborišču izhaja do številke 41 - 2. 7. 1945; *Novice* pa začnejo izhajati 3. 7. 1945 (vendar začnejo s samostojnim, novim štetjem) in izhajajo brez prekinitve do 13. 11. 1946, ko dobijo nadaljevanje v *Taboriščniku* (1. številka izšla 14. 11. 1946). Poleg rednih števil so imele *Novice* tudi izredne številke, ki so jih imenovali "Izidaja". Vsebovale pa so predvsem interne taboriščne

zadeve in jih niso razpošiljali naročnikom izven taborišča. V njihovem uredništvu so bili vidni predstavniki konservativne Slovenske ljudske stranke (Kremžar), kar se kaže tudi pri vsebini časopisa. Predvsem so se zanašali na simpatije zaveznikov do kralja Petra II. in na možnost ponovne vzpostavitve monarhije. Zlasti v prvem obdobju (do volitev nov. 1945) mu je bila namenjena marsikatera stran. Poseben pomen so dajali kraljevim izjavam ob sporih jugoslovanske vlade s kraljevimi namestniki.⁹ Novembrske volitve v Jugoslaviji so jih zelo razočarale, zato so se sprva zadovoljili z objavami volilnih rezultatov, ki so jih povzeli po zahodnih časopisih (preseneča pa nas previdnost, saj so bili članki brez komentarjev). Razglasitev republike 29.11.1945 pa so sporočili bralcem že naslednji dan (30. 11.) v skromnih sedmih vrsticah.¹⁰

Že naslednja številka (ob 1. decembru) pa je polna "tožbe" po starih časih. Ker se je *"razdiralnemu komunizmu posrečilo zanesiti med nas sovraštvo in bratomorno klanje... so (si) v trpeči domovini vsi Slovenci, Hrvati in Srbi edini v ljubezni in hrepenenju po res demokratični, federalni Jugoslaviji."*¹¹

Kako težko je bilo slediti političnim dogodkom in nanje pravilno reagirati, se nam kaže tudi ob manjših ali večjih nesporazumih med samimi zavezniki. Predvsem vloga Sovjetske zveze se jim je zdela prevelika, zato so kaj radi objavili kakšno novico iz sovjetskih časopisov, kjer so bile izrečene kritike na račun zahodnih zaveznikov (Molotov).¹²

Da bi podkrepili navezanost Jugoslavije na SZ, so tudi iz tega časopisja ponatiskovali predvsem tiste članke, ki bi lahko služili za razdor med zavezniki (kritike na račun zavezniške politike). Razen z "zunanj" politiko so se Novice ukvarjale tudi z notranjo - taboriščno problematiko. Ker naletimo med prelistavanjem *Novic* na številne članke o higienskih razmerah v taborišču, lahko sklepamo, da so bile slabe (problem pitne vode, številne bolezni - celo tifus - kar je imelo za posledico delno karanteno taborišča, karikature pa kažejo "spopade" z bolhami in stenicami). Časopis prinaša tudi odredbe poveljstva taborišča, s katerimi prepušča novo doseljevanje beguncev in omejuje izhode (posebne dovolilnice). Tudi v božičnem voščilu za leto 1946 najprej potožijo nad svojo begunsko usodo - *"revščino, nato pa njihova misel potoma tja čez Karavanke na trpeča domača tla k našim dragim, ki tam v strahu in trepetu obhajajo svoj Božič... (in) prenašajo tiranijo komunizma in (da) kmalu učakajo boljših dni."*¹³

Nato sledijo priprave na praznovanje novega leta. Ob tej priliki so organizirali tudi ples, ki ga uredništvo *Novic* ostro obsodi kot nemoralno dejanje, ker je *"prirejanje plesa v času, ko komunisti v domovini naše svojce selijo in najboljše slovenske može in fante na smrt obsojajo, pomanjkanje sočutja do ubogih žena in mater, ki v naši sredini objokujejo pomorjene obsojence in topo brezbriznost za usodo trpečega slovenskega naroda."*¹⁴ Zato je moral taboriščni odbor v naslednji številki sporočiti svoje pojasnilo, da je bilo to *"početje neodgovornih in neresnih ljudi"*.¹⁵

Vsebina člankov pa se je ravnala tudi po vremenu. Tako zasledimo v zimskih številkah več potreb po delavcih (da ne bi po nepotrebnem postopali okoli!); za otroke in odrasle so organizirali tudi tečaje (tuji jeziki, pritrkavanje, kuharski); organizirali so razna poučna predavanja, bralne večere, otrokom pa so bile namenjene otroške igrice. Decembra 1945 je bilo lienško taborišče predano iz rok angleške vojaške uprave v roke Unrre. Ta sprememba je opazna predvsem v poostritivi določil taboriščnega življenja. Le izjemoma zasledimo številko brez opozoril na veljavne predpise (nespoštovanju le-teh so sledile tudi zaporne kazni!). V izvajanju predpisov so bili zelo dosledni in strogi - lahko bi celo rekli, da so bili "angleško natančni".¹⁶

V drugi polovici 1946. letnika je polno poročil o procesih v Jugoslaviji. Vendar pa so se ta poročila vendarle razlikovala (vsaj po količini odmerjenega prostora). Tako so zelo podrobno poročali o procesu proti Draži Mihajloviću in o intervencijah zanj. Med temi poročili pa se kar niso mogli izogniti opozorilu predsednika sodišča, ki *"je grajal delovanje ameriških in britanskih častnikov, ki so vzdrževali zveze z Mihajlovićem"*.¹⁷

Podobno so se razpisali tudi ob procesu proti nadškofu Alojziju Stepincu.¹⁸ Veliko manj prostora pa so namenili ljubljanskemu procesu proti Rupniku in ostalim. Zadovoljili so se le s suhoparnimi dejstvi - nikjer ne zasledimo njihovih prizadevanj po mednarodni intervenciji (niti za škofa Rožmana ne !). Z enako neprizadetostjo so objavili tudi izrečene obsodbe.¹⁹

TABORIŠČNIK (Špital na Dravi)

S preselitvijo beguncev iz Lienza v taborišče Špital na Dravi (Spittal) so prenehale izhajati tudi njihove *Novice*. Ker so v novem taborišču že imeli svoje glasilo *Taboriščnik*, ni bilo nobene

potrebe po nadaljevanju izhajanja Novic. V NUK ni ohranjenih prvih 64 števil - od 14. 8.-13. 11. 1946, vendar lahko pri ohranjenih številkah opazimo veliko medsebojno podobnost. Splošna oznaka: Stalne rubrike - novice iz sveta, novice iz domovine, iz taborišča (izgubljeno, najdeno, gledališke, športne prireditve, oglasi, poročila o novih knjigah oz. časopisih), poročila iz italijanskih taborišč, navodila za preselitev (pridobitev potnih listov, kam). Priložnostni članki ob obletnicah vidnih slovenskih ustvarjalcev (Čop, Prešeren, Gregorčič), ob verskih praznikih (Cerkveni koledar), pisma iz Amerike.

Številke od 65. naprej pa so v večji meri namenjene prav novincem v taborišču (od opisa samega taborišča do dejavnosti, ki tukaj potekajo; sezname odborov, ki delujejo v taborišču). Verskim namenom so služile tudi posebne nedeljske izdaje *Taboriščnika*, ki imajo sicer tekoče štetje v številkah, vendar ločeno paginacijo strani. V vsebini prevladujejo evangeliji in razlage katekizma, sledijo jih versko - vzgojni članki in *Cerkveni koledar* (prireditve) za prihajajoči teden. Te nedeljske izdaje prinašajo tudi krajše literarne prispevke (prozo in poezijo). Verjetno so se prav zaradi te svoje usmeritve tako na veliko razpisali o življenju oz. usodi nadškofa Alojzija Stepinca (bolezen; ugibanja, ali ga bo papež povišal v kardinala).²⁰ Zato tudi v Novoletni poslanici za leto 1947, ki jo je podpisal narodni delegat na Koroškem mons. dr. Jože Jagodic, na koncu pravi, da je Bog *"vse (je) prav storil! Tako nam pošilja Bog bolečine in križ in trpljenje, skrbi in preizkušnje, toda to dela le, da bi rešil naše duše... Za vselej ima beseda svetega pisma svojo vrednost: 'tem, ki Boga ljubijo, služi vse v dobro' - tudi bolezen in trpljenje, tudi pomanjkanje in preganjanje in smrt."*²¹

Vsebina nas niti ne preseneti - begunci daleč od doma, brez stika s svojci v domovini so bili še kako potrebni tolažbe. Zato tudi v letniku 1947 neprestano poročajo o procesih v Jugoslaviji in o terorju, ki vlada tam. Celo usmiljenke iz Lichtenturnovega zavoda so bile obsojene na zaporne kazni in zaplembo premoženja, ker so delovale *"zoper ljudstvo in državo"*.²²

Pri tem nas toliko bolj preseneti naslov članka: Smrtna obsodba pravih vojnih zločincev - ki seznani bralce s procesom in razsodbami proti šestim nemškim generalom (Löhr in ostali).²³ Begunce je zelo zanimala njihova nadaljnja usoda in ne prezrejo skoraj nobene še tako majhne novice o tem - predvsem glede možnosti preselitve iz taborišč. Z neprikritimi simpatijami sprem-

ljajo poglobljanje nasprotij med ZDA in Veliko Britanijo na eni ter SZ na drugi strani. Prav ta razhajanja med obema blokoma jim dajejo po drugi strani upanje, da bo gospodarsko veliko močnejši zahod vendarle obračunal s komunizmom (oz. preprečil njegovo nadaljnje širjenje). V podkrepitev tega nasprotovanja posredujejo bralcem obračun Amerike s pisateljem Louisom Adamičem, "ki tudi v Ameriki zastopa komunistično miselnost. Med Slovenci deluje v obrambo sedanjega režima v Jugoslaviji, med angleško govorečimi Amerikanci pa za čim tesnejše sodelovanje s Sovjetsko zvezo" (zato ga je organizacija American Civil Liberties Union izključila iz odbora).²⁴

DOMAČI GLASOVI (Celovec, nato Lienz)

Splošna oznaka: vesti iz Ljubljane, iz taborišča, iz zunanjega sveta; pisma iz domovine; ponatis člankov iz *Ljudske pravice* in iz *Slovenskega poročevalca* (sodni procesi, obsodbe); podatki in poročila o šolanju; razne poslanice (kralja Petra II., Kreka); poročila o življenju v italijanskih taboriščih. Ponovno izhajanje od 1. 7. 1948 - jan. 1949. Nekaj novih rubrik: Izselili so se, Umrli so, Iz uredništva. Če bi spremljali izhajanje časopisa samo po vidnih podatkih, ki so navedeni v glavi časopisa, bi prišli do netočnih podatkov. Od 1. številke (5. 7. 1945) do 68. (31. 10. 1945) je naveden kot kraj izhajanja Celovec, čeprav je vseskozi izhajal v taborišču v Lienzu. Običajno je izšel na štirih straneh - izjemoma pa tudi samo na dveh (npr. 1. številka). Tako kot večina begunskih listov so tudi tokrat v prvi številki nakazali bralcem bodočo usmeritev lista, "ki naj med slovenskimi begunci v tujini krepí... večna krščanska in slovenska misel, (ki) naj tudi po tem glasilu druží vse Slovence, raztresene po taboriščih in seliščih... (ter tiste) ki so ostali doma, ter doma za isto veliko misel trpe tiho in nepopisno trpljenje... To je tedaj namen Domačih glasov, ki naj se poslej glase rojakom v tolažbo, narodu v korist in Bogu v čast."²⁵

Časopis lahko primerjamo z lienskimi *Novicami*, ki so začele izhajati dva dni poprej (3. 7. 1945), vendar nam že bežno prelistavanje obeh pokaže veliko razliko v poročanju (včasih tudi o istih stvareh), zato tudi kljub sočasnemu izhajanju in pomanjkanju papirja v taborišču ni prišlo do enotne izdaje. Če trdimo za *Novice*, da je bil njihov namen predvsem informiranje, moramo pri *Domačih glasovih* izpostaviti njihovo "borbeno naravnost". Njih

namen ni bil samo spremljati in poročati o dogodkih, ampak tudi aktivno sodelovati pri spremembah. To njihovo usmeritev bi lahko še bolj občutili, če bi jih primerjali z verskimi glasili (*Cerkvena oznanila* ali *Bogoljub v tujini*), ki pozivajo begunce k molitvi in nekakšnemu stoičnemu prenašanju trenutnega trpljenja in pomanjkanja. Osnovno poslanstvo *Domačih glasov* je "boj proti brezbožnemu komunizmu", ki ne izbira žrtev (tako je kot njegova žrtev padel tudi bolni slovenski pisatelj Narte Velikonja... "*katoliški značaj, ki je komunizmu s svojim katoliškim idealizmom v napotje in živa vest*") in so samemu procesu odmerili kar tri od skupno štirih strani.²⁶ Za razliko od večine begunskih glasil se *Domači glasovi* niso nikoli distancirali od svoje domobranske vojske. Tako že kmalu po začetku izhajanja poročajo o vračanju in pobojih domobrancev.²⁷

Med poročili nas preseneti novica, ki je pri marsikom vzbudila upanje, da stvar vendarle ni tako tragična. Poročajo namreč, da so hrvaški protikomunistični borci pri Zagrebu rešili od 2000 do 5.000 domobrancev.²⁸ Zanimivo bi bilo ugotoviti, od kod so se lahko pojavile takšne novice, saj bi tudi povsem nerazgledanega bralca težko prepričali o tako veliki in uspešni akciji ustašev po končani vojni! Šele v septembru sporoča bralcem žalostno resnico, ki ni dajala nobenega upanja več.²⁹

Podobno vprašanje si lahko zastavimo ob poročilu o velikem napredovanju zaveznikov na Primorskem, ki naj bi "*zasedli Idrijo, Črni vrh in Godovič... partizani pa naj bi se pred angleško zasedbo že umaknili do Postojne*".³⁰ Ob tem samo mimogrede - če primerjamo datum izida časopisa 14. 7. 1945 in svetovno dogajanje, ugotovimo, da se je samo tri dni pozneje začela Berlinska oz. Podstdamska konferenca velikih treh - in si v takih okoliščinah zahodni zavezniki nikakor ne bi hoteli poslabšati položaja na konferenci (nasprotovanja med njimi in SZ pa so že tako stara !).

Kar preveč prostora bi porabili za opisovanje poročil o sodnih procesih v Jugoslaviji / Sloveniji. Lahko celo trdim, da skoraj ne najdemo številke, ki teh novic ne bi objavila že kar na prvi strani, če pa je kak dogodek bil tisti hip pomembnejši, so taka poročila gotovo uvrstili vsaj med kratke novice na zadnji strani. Ob tem lahko posebej opozorim le na največje procese: decembrski iz leta 1945 - proti pripadnikom plave garde (četnikom) v Sloveniji (poročila so se vrstila ves čas trajanja procesa, od decembra 1945 do marca 1946, ko je bila izrečena sodba); Rožmanov in kasneje tudi Stepinčev proces, ki sta napolnila kar precej številčk *Doma-*

čih glasov, saj so objavljali tudi mednarodne proteste v podporo škofu oz. nadškofu; proces proti Draži Mihajloviću itd. Ob tem poročanju so objavili tudi celoten seznam članov "sodišča narodne časti", ki je sodilo tem ljudem.³¹

Domači glasovi pa so razen novic iz domovine prinašali tudi taboriščne novice - o življenju beguncev v taboriščih, o šolstvu in organiziranju tečajev ter drugih aktivnostih. Ker je begunsko življenje že samo po sebi prinašalo obilo tegob in domotožja - ob tem tudi novice o svetovnem dogajanju niso bile ravno vzpodbudne - zato lahko na nek način razumemo negotovanje posameznikov. Za preprečevanje takega "melanholičnega razpoloženja" so uporabili pismo fanta, ki je pribežal iz "Titovine" in svaril begunce, *"da je (tam) človek dan in noč v strahu, da pridejo po tebe... da pride preiskava - da naših fantov, ki po gozdovih še stokrat slabše živijo, ne omenjam"*.³² Članek podobne vsebine se pojavi zopet spomladi leta 1946 (aprila), ko je pred vrati čas setve - rešitve begunstva pa od nikoder.³³

Povsem razumljivo pa je bilo njihovo pogosto razmišljanje o volitvah v Jugoslaviji, ki so jim vendarle dajale vsaj malo upanja, da bi zahodni zavezniki pomagali pri ponovni vzpostavitvi monarhije. Ob tem se hkrati zamislijo tudi o tem, kdo bo v Jugoslaviji sploh lahko volil. Tako naštejejo kar osem točk iz 4.člena volilnega zakona, ki našteva vse omejitve. Članek pa zaključijo z ugotovitvijo, da *"Tito in njegovi kričijo v svet, kako svobodne bodo nove volitve, pa so večino naših ljudi poklali, druge pozapri, vsem ki so še živi in na prostosti, pa bi morda volili proti njim, oziroma se volitev vzdržali, so volilno pravico vzeli. To je komunistična prostost."*³⁴ Izid teh "demokratskih volitev" pa so objavili 12. novembra 1945. Kakršen koli je že bil izid, *"je vse laž"*.³⁵

Posebno mesto med poročili povezanimi z usodo Jugoslavije, so namenili kralju Petru II., ki mu še vedno priznavajo svojo lojalnost. Tako so ob njegovem rojstnem dnevu (6. 9.) veliko pisali o njegovi zgodovinski vlogi. Posebej izpostavijo dejstvo, da so na njegov poziv *"...dali svoje žrtve za svobodo in zmago novega reda, ki hoče biti pravičen, (in) nam daje priložnost, da skušamo zaščititi pred nasiljem prav zdrav razum in logično nujnost."*³⁶

Čeprav prevladujejo članki s protikomunistično naravnanoostjo, najdemo vendarle tudi izjeme. Tako v enem izmed njih svetujejo svojim bralcem, da *"se moramo vsi sprijazniti z mislijo, da sla po maščevanju, hujskanje in grožnje našega naroda ne bodo daleč pripeljale. Nujno je treba vse take strasti temeljito izkoristiti, ker*

le prečiščeni in prerojeni bomo mogli s svojim delom pokazati svojim nasprotnikom, da znamo bolj umevati smisel demokracije in delo za dobrobit slovenske skupnosti, kakor oni." ³⁷

Sredi septembra 1945 (v času konference zunanjih ministrov v Londonu) je ponovno oživel zanimanje za Trst. Prepričani so bili, da zahodni zavezniki podpirajo jugoslovansko tezo proti Italiji in bi v tem tudi uspeli, če bi imeli demokratično vlado in ne bi bili sovjetska podružnica v službi vzhodnega totalitarizma in ruskega imperializma - tako pa ga lahko celo izgubimo prav zaradi nesposobnosti Tita in Kardelja. ³⁸

Ob 29. oktobru - slovenskem narodnem prazniku - so objavili proglas slovenskih demokratičnih strank, ki so že od leta 1944 povezane v NO za Slovenijo. V proglasu je v prvem delu opisano trenutno politično stanje v Jugoslaviji (totalitarizem KP), v drugem delu pa našteje zahteve po demokratičnih spremembah (osebna svoboda, svoboda tiska, neodvisnost sodišč, omogočiti vrnitev emigrantov), v tretjem delu pa izpostavijo zahteve po federativni državi Jugoslaviji, kjer naj se izvedejo prave demokratične volitve. ³⁹ V podobnem tonu se spomnijo tudi 1. decembra - državnega praznika. Ker so v Jugoslaviji samo dva dni poprej razglasili republiko, so v svojem razmišljanju poudarili, da je s tem *"storjen zo pet korak naprej k priključitvi Jugoslavije v Sovjetsko zvezo."* ⁴⁰ Zato v predpraznični novoletni številki z zadržanostjo poročajo o priznanju *"Titovine kot republike"* in se ob tem tolažijo, da bi bilo *"nesmiselno pričakovati, da bi Anglija in Amerika zaradi malenkostnega vprašanja - in vprašanje oblike vladavine v Titovini je zanju le malenkostno - tvegali spor s Sovjetsko zvezo, če celotne razmere še niso toliko dozorele..."* Zaključijo pa to razmišljanje z naštevanjem vseh rezerv, pogojev in omejitev iz ameriške note (da ostanejo v veljavi vse mednarodne pogodbe bivše kraljevine Jugoslavije - s tem je jasno povedano, da Amerika na kako priključitev Titovine k Sovjetski zvezi ne bi pristala). ⁴¹

Zelo veliko poročajo o mednarodnem dogajanju. Kot vir jim služijo različni mednarodni časopisi in radijska poročila. Vsekakor pa izbor poročil ni bil čisto naključen - z njimi so hoteli predvsem potrditi ugotovitev, da komunizem nima prav nobene perspektive (poraz komunistov v Grčiji, Španiji, problemi v Bolgariji in na Poljskem).

Begunska usoda stopi v ospredje od srede leta 1946 naprej. Sprva je namreč prevladovalo prepričanje o začasnosti bivanja v taboriščih - po proglasitvi "republike Titovine" pa je vse bolj real-

na misel o izselitvi. Vse to povezujejo s širšim "Evropskim problemom preseljevanja". Tako so milijoni izgubili staro domovino in se ne morejo vrniti (ker so ideološki nasprotniki), drugi se ne morejo vrniti, ker jim je slab gospodarski položaj vzel vsako možnost (zato se jim nudi možnost nove eksistence v tujini). Temu pa sledi naštevaje možnih naselitvenih področij (Kanada, Avstralija, ZDA, Francija - Argentina v prvem obdobju še ni bila aktualna).⁴² Ob lastnih problemih, povezanih z izseljevanjem, se nekoli-ko izgubi "ostrina" poročanja o svetovnih dogodkih. Raje se zatečejo za skupno versko pripadnost katoliški veri.

Kot zaključek h gornjim ugotovitvam pa nam služi zadnja številka Domačih glasov, ki je izšla 12. novembra 1946 - tik pred selitvijo v taborišče Spittal. Poudarijo, da so hoteli z *Domačimi glasovi* opravljati le važno kulturno nalogo med slovenskimi begunci, in se izogibali vse politike, ki so ji od časa do časa posvečali zgolj toliko pozornosti, kolikor so jo morali obravnavati, če so hoteli opravljati kulturno nalogo.⁴³

Domači glasovi začnejo ponovno izhajati 1. julija 1948, in sicer "na željo . . . prijateljev, ki so že odšli v emigracijo, da bi jim pošiljali novice iz Avstrije, ker se še čutijo povezane z nami. . . prinašali bomo novice iz življenja Slovencev v taboriščih v Avstriji, novice iz domovine in poročila naših ljudi, kako v svetu živijo. . . Izhajali bodo samo začasno - toliko časa, dokler(!) bo še kaj slovenskih beguncev v Avstriji." ⁴⁴

V letu 1948 je skupno izšlo 12 števil, za leto 1949 je izšla ena sama številka (vse pa so veliko obsežnejše kot v letu 1945 ali 1946). Poudarek je predvsem na izseljevanju. Več je tudi literarnih prispevkov. S tem dobijo *Domači glasovi* bolj obliko revije (podobni so npr. reviji *Svet in dom*, ki izhaja v Italiji). Zadnja številka se poslovi od bralcev s pojasnilom, da v Avstriji ni mogoče najti tiskarne, ki bi mogla prevzeti tisk našega lista - zato bo to nalogo prevzel slovenski list *Slovenija*, ki izhaja v Nemčiji.⁴⁵

CVETJE V TUJINI - glasilo dijaške mladine v Peggezu (pri Lienzu)

Splošna oznaka: stalne rubrike Iz urednikove torbe, Veseli kotiček (šale, prizori iz taboriščnega življenja), Mladinski oder (predstave). Prinaša številne prispevke o dogajanju v taborišču, ob "družinskih" praznikih - spomini na dom, verski članki. Ob po-

membnejših obletnicah slovenskih literarnih ustvarjalcev - članki o njih in odlomki iz njihovih del (Cankar).

Mesečnik je bil namenjen mladini. V njem prevladujejo vzgojno-moralni prispevki. Avtorji so bili povečini mladi ustvarjalci, ki so se skrivali pod različnimi psevdonimi: Janez, Hinko, Črtomir (Albin Magister), Željko, PAK (Pavle Kveder), Marijan (Jakopič) itd. Glasilo je bilo tudi bogato ilustrirano - menjujejo se tudi naslovnice (glava).

Osnovni namen izhajanja glasila je bilo *"utrjevati dijaško skupnost, nuditi dijakom možnost vaje v pisanju in obenem pokazati vsem, da hočemo postati dobra in delovna inteligenca, ki bo narodu v ponos in poročilo boljše bodočnosti."*⁴⁶

Cvetje v tujini spada med redke begunske periodične tiske, ki se skoraj povsem izognejo političnim razpravam in polemikam. V njihovi vsebini prevladujejo spomini na dom, na praznike in načine njihovega praznovanja. Lahko bi celo rekli, da se raje ozirajo v preteklost in le občasno zasledimo "lepe" misli na prihodnost, ki bo nekoč prinesla konec sedanjemu trpljenju.

LEPŠA BODOČNOST - glasilo gojencev kmetijske šole v Spittalu ob Dravi

V NUK-u manjkajo prve štiri številke (strani od 1-81) - vendar pa je ohranjeno kazalo vseh števil, tako da si lahko ustvarimo dokaj objektivno sliko glasila. Uredniki - avtorji kazala - so vsebino razdelili na 7 poglavij:

1. Pesmi,
2. Načelni članki (predvsem napotki beguncem naj molijo in upajo na rešitev njihovih tegob),⁴⁷
3. Leposlovje,
4. Narodopisje,
5. Življenjepisi (predvsem verskih predstavnikov - Jegliča, Slomška, Kreka),
6. Strokovni članki (poudarek na sami usmeritvi šole - O nastanku Zemlje; Praktični gospodar),
7. Razno (poročila o šolanju v taborišču ; o pomembnosti dela in učenja ; spomini na umrle).⁴⁸

Ob selitvi v Spittal - konec leta 1946 - za krajši čas preneha izhajati, nato pa začne februarja 1947 ponovno izhajati (sprva ilegalno, ker ga taboriščne oblasti ne dovolijo, nato izhaja legalno).

Glasilo je bilo bogato ilustrirano in je hotelo "vzgajati kmečke fante in jih usposablјati v samostojnosti izražanja, pravilnem mišljenju, jih vzpodbujati v pisanju in tako tudi usposablјati za delo v javnem življenju." Pomagalo naj bi tudi pri delu na šoli. Precej je domačijskih sestavkov, ki povečujejo lepoto kmečkega (najpomembnejšega) stanu, iščejo vzore v Jegliču in Slomšku, ob tem pa ne morejo mimo tega, da ne bi vsaj občasno napadli komunizma in komunistov. Po narodopisnih prispevkih sodeč so bili pisci večinoma iz SV Slovenije.

CERKVENA OZNANILA (Lienz-Peggez)

Namen njihovega izhajanja je podan v uvodniku v prvo številko Oznanił, da bodo prinašala "predvsem cerkvena oznanila glede službe božje, prejemanja sv. zakramentov, glede verskega pouka otrok in odraslih, glede verskovzgojnih tečajev in vsa sporočila, ki se tičejo službe božje in verskonravne vzgoje. Če bo dovolj prostora bomo tu in tam priobčili tudi kak članek verske nabožne vsebine."⁴⁹ V glavnem se te svoje namere kar držijo, saj lahko iz številke v številko sledimo različnim priložnostnim evangelijem, ki so posvečeni raznim svetnikom (pač glede na priliko). Glavna skrb jim je bilo nravno-versko življenje beguncev, ki so bili nenehno izpostavljeni "raznim nevarnostim". S temi "očmi" spremljajo tudi svetovno politično dogajanje in celo pozivajo vernike, naj molijo, *"da bi sv. Duh razsvetlil voditelje narodov, da bi...reševali vse težke svetovne probleme v korist vseh narodov. Posebno pa molimo, da bi pravilno umevali položaj Slovencev ter vse storili, da se naša domovina čimprej reši strahotnega nasilja in brezboštva."* (Berlinska konferenca!)⁵⁰

Pred svetom hočejo tudi vrnjene domobrance pokazati predvsem kot krščanske junake, ki so se borili za vero, zato pa jih njihovi nasprotniki "sujejo in pretepajo".⁵¹ Ob prvi obletnici vračanja domobrancev jim posvetijo kar pol številke in jih prvič označijo za "Slovenske Makabejce", ki so padli kot junaki, ki so reševali narod in vero. *"Bog je (to) dopustil, ker je hotel imeti njih nedolžna življenja, polna globoke vere in iskrene ljubezni v zadoščenje za grehe naroda. Sprejel je kri najboljših, da bi iz te krvi po njegovi volji zrastel nov prenovljen narod, ki mu bo verneje in zvesteje služil."*⁵² List poskuša begunce vzpodbujati k molitvi in vztrajnosti, saj je npr. *"tudi sveta družina živela v izgnanstvu"*.

Občasno se pojavi tudi rubrika Veselo in žalostno iz taborišča, kjer so opisani vsakdanji prijetljaji - vsem pa je ob koncu dodan moralni poduk *"potrpi in upaj na srečen konec begunstva"*.⁵³ V tekstih se zelo težko izognejo svarilom pred "brezbožnim komunizmom". Zato nas toliko bolj preseneti poziv, da morajo pokazati več *"ljubezni do bližnjega..., ki je pripravljena odpustiti in dobro storiti tudi največjim svojim sovražnikom!"*⁵⁴

V NOVE ZARJE (begunsko taborišče v Avstriji)

Splošna oznaka: različni literarni prispevki - pesmi: Balantič, Gregorčič; proza - K. Mauser, L. Novak; stalne rubrike: Narod naš umreti noče; Narod in vera; Znanost in vera. To je versko-kulturno glasilo, namenjeno mladini v taboriščih. Vsega je izšlo 13 števil, njihov najpogostejši avtor pa je Lojze Novak, ki se s svojimi literarnimi prispevki v kasnejših letih pojavlja v Koledarju oz. Zborniku Svobodne Slovenije v Argentini.

List je začel izhajati relativno pozno, saj se v letu 1948 že začenja množičnejše izseljevanje beguncev v čezmorske države. Nehote se nam vsili občutek, da poskušajo uredniki nekako zapolniti vrzel, ki je nastala z odhodom nekaterih vidnejših kulturnih ustvarjalcev. Zato je tudi "tematika" člankov polna opozoril mladim, naj ne pozabijo na slovenstvo.⁵⁵ *"Nasprotno, vsak begunec mora nenehno gojiti v svojem srcu ljubezen do naroda in zemlje. V svoji notranjosti se ne sme nikdar odreči možnosti povratka v domovino, katero je moral nasilno zapustiti in v kateri edini more najti resnični dom. Z narodom v domovini tvori vključno vsem razdaljam eno družino, ki enako misli in enako trpi."* Naslednja stvar, na katero ne sme begunec nikoli pozabiti, pa je krščanstvo. *"Slovenski narod se ni nikoli sramoval javno priznati, da je katoliški narod... zato je slovenski narod nasip, ob katerega so butali navali azijskega tatarstva, turštva in v zadnjem času poganškega komunizma, proti kateremu se je vedno z vso svojo skrivnostno silo upiral, se branil ter ohranjal svojo samobitnost in vero. Komunizem, ki v teh časih na zunaj slavi nad našim narodom zmago, priborjeno s tisoči in tisoči zločinov, umorov, požigov, je v resnici doživel svoj največji poraz. Ni ga danes Slovenca, ki ne bi odklanjal komunizma... Niti enega poštenega Slovenca ni, ki bi ne veroval v propad komunizma in zmago krščanstva nad njim."*⁵⁶

BOGOLJUB V TUJINI (Tristach pri Lienzu)

Splošna oznaka: Verski članki; Iz molitvenika; Nabožne pesmi (K. Mauser, F. Kolarič); Razgledi po katoliškem svetu; Domače vesti (sodni procesi, verski dogodki).

Verski tednik je izhajal vsako nedeljo v taborišču Lienz (1946 nadaljuje izhajanje v Spittalu). Sprva se imenuje *Bogoljub v begunstvu*, od leta 1947 pa *Bogoljub v tujini*. Nekaj časa je izhajal tudi kot nedeljska izdaja *Taboriščnika* (od 8. 12. 1946 - 11. 5. 1947).

Bogoljub "bi bil rad roka drage domače zemlje, ki bi vas objela vsak teden, da je v tujini, ki s tako težo na vas pritiska, ne pozabite... rad bi bil jezik domače zemlje...prst, ki kaže v nebo, da ne pozabite Boga... Naj vam bo kot pismo, ki prihaja iz domače družine, ki vas rada ima, ki jo skrbi..." ⁵⁷

Glasilo po eni strani svari begunce pred tujino, ki nima razumevanja za posameznika - toda kljub temu je že od nekdaj bila tudi učiteljica.⁵⁸ Ob tem pa begunci ne smejo nikoli pozabiti na krščansko krepost "svoje sovražnike ljubiti... in iz sebe iztrebiti vsako sovražno misel in željo in besedo in dejanje do tistih, ki so nam storili krivico...(in) da sovražniku popolnoma odpustimo... (in biti) do njega ljubezniv in dober kot do prijatelja... (Voditi nas mora) le skrb za njegovo poboljšanje in splošno dobro." ⁵⁹

Na vse te kreposti pa kar nekako pozabijo ob objavi "zgodovinskega odloka" kongregacije Svetega oficija z dne 1. julija 1949, "ki predvideva izobčenje vseh krščanskih katoličanov, ki se prostovoljno priznavajo za komuniste... Dekret je ustvaril potrebno jasnost, ostro je potegnil črto med katoličanstvom in med materialističnim komunizmom... ki zahteva uničenje vere kot opija za ljudstvo...(še zlasti) po kominformu je ta brezbožni boj postal pravo satansko načrtno delo." ⁶⁰

Med "Domačimi novicami" pa se jim zdijo vredne pozornosti le tiste, ki govorijo o sodnih procesih in o verskem življenju (birme, novomašniki). Od številke 8 (22. 2. 1948) naprej so del prostora odstopili novicam iz misijonov - pod naslovom Katoliški misijoni. To bi naj bilo predvsem "kot misijonsko čtivo, ki je bilo v domovini priljubljeno v vsaki slovenski hiši in katerega v tujini tako pogrešamo."

Zanimiva in zelo uporabna so tudi poročila o življenju v spitalskem taborišču, ker so zelo vestno vodili tudi evidenco taboriščnikov.⁶¹

MATJAZEV GLAS (Ljubljana)

V resnici je izhajal na Koroškem in spada med najbolj razširjene begunske tiske v Sloveniji, kamor so ga tihotapili po ilegalnih poteh.

Gre za skromen list časopisnega formata, ki je imel od dve do štiri strani, vendar ga lahko štejemo za "najbolj ostrega" nasprotnika nove Jugoslavije.

List ima sicer nekaj stalnih rubrik, kot so: Drobne vesti iz svobodnega sveta, Domače vesti, Ali že veste (predvsem različne nepreverjene govorice), Vsak dan ena (šale na račun Tita in Jugoslavije oz. komunistov), Parole (Smrt komunizmu - svoboda narodu!).

Poudarek lista je v njegovi neizprosni protikomunistični usmeritvi. Da bi njihovi članki dobili kar največjo težo, zelo pogosto ponatisnejo članke iz tujih časopisov (predvsem iz kar najbolj uglednih, npr. *The New York Times*), ki samo potrjujejo (oz. opravičujejo) njihova sovražna stališča do komunistične Jugoslavije in njihove vzornice SZ. Toda ti članki imajo še eno nalogo - prepričati demokratični svet o nevarnosti komunizma, ki grozi tudi njim.⁶²

Ob razmišljanju o krivičnem in krvavem komunizmu, ki vlada v domovini, pa svoje bralce tudi obveščajo, da je rešitev že zelo blizu. "Vsa Jugoslavija (je) eno samo zrelo jabolko, (ki bo padlo) v naročje protikomunističnim ljudskim plastem. Le z največjim nasiljem in terorjem, kakršnega svet ne pozna, se drži peščica zločincev na državnem krmilu in izmozgava vso državo. To trhlo stavbo komunističnega režima bo treba le malo potresti, pa se bo zrušila v prah in pepel, da ne bo ostalo od nje ne duha ne sluha, razen strašen spomin, še hujši, kot je v našem narodu na turške čase. Težko je reči točno, kdaj se bo to zgodilo. Ali so komunizmu na svetu šteti meseci ali leta - kdo ve - jasno je, da se bliža konec vseh strahovlad."⁶³ V letu 1948 dobi list nov podnaslov: Glasilo slovenskega protikomunističnega gibanja.

Tudi ob vprašanju Trsta (tržaška kriza) so bralce seznanili s svojo verzijo dogodkov, da je namreč "Tito po nalogu iz Moskve" prodal Lahom Trst, ker je le-ta "potreben italijanski KP kot adut za volilno agitacijo. Jugoslavija mora preboleti to žrtev, da bi italijanska komunistična partija italijanskemu ljudstvu lahko pokazala svojo nacionalno zaslužnost in zmožnost, da reši državniške posle, ki jih drugi ne morejo rešiti. Kardelj in Kidrič sta sklon-

jenih glav poslušala, kar je velel, ne domovine, ampak - Moskve ukaz." ⁶⁴

V marčni številki iz leta 1948 razkrijejo svojo vojsko, ki jo sestavljajo vsi Slovenci in Slovenke, ki se borijo proti komunistični tiraniji na vseh področjih. Ime Matjaževa vojska pa prevzemajo po legendarnem kralju Matjažu, *"ki brani ubog in preganjan slovenski narod pred domačimi in tujimi nasilniki... V kralju Matjažu je poosebljena naša pekoča želja po svobodi. V kralju Matjažu živi pritajena ona puntarska moč slovenskega ljudstva, ki bo nekega dne privrela kot hodournik na dan ter strla v prah in pepel vse nasilneže, daveče slovenskega človeka - tudi komunistične pesjane."* ⁶⁵ V zvezi z Matjaževo vojsko je tudi Matjažev osvobodilni pokret (MOP), ki ni politična stranka, ampak podtalno protikomunistično gibanje, ki se bori za osvoboditev slovenskega naroda. MOP združuje vse Slovence v borbi proti tretjemu okupatorju - komunistični partiji! ⁶⁶

Ob sporu Jugoslavije s SZ (Informbiro) je njihovo pisanje spet dobilo nov polet. Prepričani so, da sedaj *"obstoji le vprašanje časa in načina, kdaj in kako bo osovražena titovščina sprejela zaslužen strel v tilnik. Tito in njegova svojat(!) so danes podobni ujeti miši v mišnici, na katero je že položila mačka svojo šapo."* Slovenci se morajo *"na ta usodni trenutek pripravljati duhovno in fizično, kajti od pametnih potez v tej odločilni uri bo zavisela daljna usoda naroda in države. Imejmo pred očmi sveto pravilo, ki nam ga nalogata svetovni in domači položaj: pomagajmo si sami in zavezniki nam bodo pomagali!"* ⁶⁷

Poseben pomen posveča MOP mladini, ki je porok, da se bo borba proti komunizmu nadaljevala.

Sem in tja objavijo tudi sezname "ljudi, ki jih moramo poznati" (lista izdajalcev in zločincev - Ozninih agentov, ki naj bi prišla iz pisarne D.O.S. v Ljubljani), kjer najdemo med drugimi tudi mladinskega pisatelja Franceta Bevka (sicer pa so med njimi v glavnem šefi Ozne za posamezne kraje).

OPOMBE

- 1 Titovo glasilo napada zaveznike (DvT, 1945, št. 36, str.).
- 2 Kako je v domovini (DvT, 1945, št. 37, str. 2).
- 3 Novice iz taborišča. (DvT 1945 št. 38 str. 2).
- 4 Slovenski ranjeni vojaki... (DvT, 1945, št. 36, str. 1/2).

- 5 Odhajajočim rojakom v slovo. Poslovilni govor dr. Basaja (DvT, 1945, št. 35, str. 1).
- 6 Še eno pismo z doma o mučeništvu naših fantov in mož (Sl. tab., 1945, št. 65, str. 1).
- 7 Iz domovine (Sl. tab., 1945, št. 78, str. 2).
- 8 Odlomki iz pisem od doma (Sl. tab., 1945, št. 61, str. 1).
- 9 Kralj Peter II. narodom Jugoslavije (Novice - posebna izdaja, 9. 8. 1945)
- 10 Titovina - republika (Novice, 1945, št. 132, str. 1).
- 11 1. december (Novice, 1945, št. 133, str. 1).
- 12 Molotov grozi (Novice, 1945, št. 110, str. 1).
- 13 Vesele božične praznike! (Novice, 1945, št. 151, str. 2).
- 14 Obsojamo (Novice, 1946, št. 1, str. 2).
- 15 Pojasnilo (Novice, 1946, št. 2, str. 2).
- 16 Primer: "Taboriščna uprava objavlja: Šofer Zorman Franc je bil kaznovan z ukorom ravnatelja taborišča in na 7 dni zapore pogojno za dva meseca, ker je (s) svojim tovornim avtomobilom stal na prostoru, ki ni določen za ta namen." (Novice, 1946, št. 86, str. 2).
- 17 Mihajlović obsojen na smrt (Novice, 1946, št. 162, str. 1).
- 18 Novice, 1946, od št. 223-224.
- 19 Obsodbe v Ljubljani (Novice, 1946, št. 200, str. 2).
- 20 Taboriščnik, 1946, št. 81-82.
- 21 Na pot v Novo leto (Taboriščnik, 1947, št. 5, str. 3).
- 22 Pet ljubljanski usmiljenk obsojenih (Taboriščnik, 1947, št. 53, str. 151).
- 23 Taboriščnik, 1947, št. 48, str. 133.
- 24 Louis Adamič-odstavljen (Taboriščnik, 1947, št. 63, str. 173).
- 25 "Domači glasovi" (Dom. gl., 1945, št. 1, str. 1).
- 26 Kako je bil Narte Velikonja obsojen na smrt (D. G., 1945, št. 2, str. 1).
- 27 Rešeni slovenski vojak pripoveduje (D. G., 1945, št. 3, str. 2).
- 28 Domobranci rešeni? (D. G., 1945, št. 12, str. 2).
- 29 Potrjujejo se žalostne vesti (D. G., 1945, št. 48, str. 3).
- 30 Med Titom in zavezniki (D. G., 1945, št. 6, str. 3).
- 31 Tile sodijo naše ljudi (D. G., 1945, št. 17, str. 3) + nad.
- 32 Nikarte tako (D. G., 1945, št. 25, str. 1).
- 33 Tistim, ki bi radi šli domov (D. G., 1946, št. 68, str. 1).
- 34 Kdo v Titovini bo sploh še volil? (D. G., 1945, št. 25, str. 1/2).
- 35 Tito je "zmagal" in...? (D. G., 1945, št. 9, str. 1).
- 36 6. september 1945 (D. G., 1945, št. 32, str. 1).
- 37 Pripravljamo se na povratek (D. G., 1945, št. 39, str. 1).
- 38 Tito nam bo zapravil Trst (D. F., 1945, št. 43, str. 2).
- 39 Proglas slovenskih demokratičnih strank (D. G., 1945, št. 20, str. 1).
- 40 1. december 1945 (D. G., 1945, št. 25, str. 4).
- 41 Republika Titovina - priznana (D. G., 1945, št. 45, str. 2).
- 42 Nova doba izseljevanja (D. G., 1946, št. 72, str. 2).
- 43 V slovo (D. G., 1946, št. 238, str. 1).
- 44 Iz uredništva (D. G., 1948, št. 1, str. 10).
- 45 Nov časopis (D. G., 1949, št. 1, str. 10).
- 46 Gregorij Rožman: Glasilu napot (Cvetje v tujini, 1945, št. 1, str. 1).
- 47 Fantje nam pišejo (Lepša bodočnost, 1947, št. 5, str. 94).

- 48 Uprava je ob koncu izhajanja glasila podala skrben pregled ciljev in opravljenega dela. Ob zaključku lista (Lepša bodočnost, 1947, št. 12, str. 251).
- 49 Naša oznanila (Cerkv. oznanila, 1945, št. 1, str. 1).
- 50 Devetdnevica (Cerkv. oznanila, 1945, št. 3, str. 1).
- 51 "Ne mislite na nas s solzami..." (Cerkv. oznanila, 1945, št. 22, str. 2).
- 52 Slovenska zemlja priča (Cerkv. oznanila, 1946, št. 50, str. 2).
- 53 Premisli! (Cerkv. oznanila, 1946, št. 4, str. 2).
- 54 Česa danes najbolj potrebujemo (Cerkv. oznanila, 1945, št. 7, str. 2).
- 55 Begunstvo in narod (V nove zarje, 1948, št. 2, str. 20).
- 56 Narod in vera (V nove zarje, 1948, št. 3, str. 30).
- 57 Bratom in sestram razširjenim po svetu (Bogoljub..., 1947, št. 9, str. 4).
- 58 Naše poslanstvo v tujini (Bogoljub..., 1947, št. 23, str. 7).
- 59 Krepost: svoje sovražnike ljubiti (Bogoljub..., 1948, št. 41, str. 3-4).
- 60 Zgodovinski odlok (Bogoljub..., 1949, št. 31, str. 1-2).
- 61 Par zanimivosti iz leta 1948 (Bogoljub..., 1949, št. 1, str. 5-6).
- 62 Ljudska demokracija brez maske (Po švicarskem časopisu Orientierung - 31. 10. 1947, Matj. glas, 1947, št. 6, str. 1).
- 63 Kvišku glave (Matj. glas, 1947, št. 6, str. 2).
- 64 Tito prodal Lahom Trst (Matj. glas, 1948, št. 2/3, str. 4).
- 65 Matjaževa vojska (Matj. glas, 1948, št. 4, str. 1).
- 66 Matj. glas, 1949, št. 6, str. 2 - Njihov program je zajet v članku "Kaj hočemo?" (Matj. glas, 1948, št. 13, str. 1).
- 67 Prelom (Matj. glas, 1948, št. 4, str. 1).

I. 2. ITALIJANSKA TABORIŠČA

V primerjavi z avstrijskimi taborišči je bila begunska publicistična dejavnost italijanskih skromnejša. Vseeno pa se lahko pohvalijo s prvim begunskim časopisom *Jugoslovanski vestnik* (Pavle Borštnik ga v svojem dopisu imenuje *Naš Vestnik* - glasilo jugoslovanskih in slovenskih četnikov), ki je izšel že 5. maja 1945 v taborišču Visci (takrat so bili domobranci še v Ljubljani!). Ta dejavnost se bolj okrepi poleti in jeseni 1945. Med taborišči izstopata predvsem Servigliano in Senigallia, sledijo pa jima še Riccione, Trani, Eboli, Monigo, Visco, Forli, Casena, Barleta in Napoli. Najpomembnejši časopis je *Zedinjena Slovenija* (nadaljevanje že med vojno izhajajočega lista z istim naslovom in celo nadaljevanje v štetju), ki nosi podnaslov - Glasilo slovenskih beguncev v Italiji. Začela je izhajati v taborišču Monigo kot dnevnik 6. 9. 1945 in izhaja tudi še po preselitvi v taborišče Servigliano do 28. 2. 1948. Med uredniki je bil tudi Joško Krošelj (nekdanji Korošček osebni tajnik in urednik notranje rubrike pri *Slovincu*, nato tudi urednik *Demokracije*). *Zedinjena Slovenija* je imela dve prilogi: domin-

svetovska revija Svet in dom (literarna priloga) in verski tednik *Sejalec*, ki izhaja od 1. 12. 1945 do konca oktobra 1947 (proti koncu izhajanja se osamosvoji in izhaja kot samostojna publikacija v taborišču Senigallia). *Zedinjena Slovenija* izhajala dnevno v nakladi okoli 250 izvodov. Običajno je imela 4 strani, le ob posebnih priložnostih - božič, velika noč, spominski dan - je izšla na štiriindvajsetih straneh, ob nedeljah pa na dvanajstih straneh. Poročila so bila v glavnem povzeta po radijskih vesteh iz Washingtona, Londona in od drugod. Taboriščna uprava je šla listu zelo na roke in mu celo pomagala pri zbiranju poročil. Tiskarna Zedinjene Slovenije je tiskala tudi *Begunske katoliške misijone* (po preselitvi v Argentino nadaljujejo z izhajanjem vse do l. 1987, ko začno ponovno izhajati v domovini pod naslovom: *Misijonska obzorja*) in modno revijo *Lepa Vida*. V taborišču Senigallia 9 je julija 1946 začela izhajati mesečna revija slovenskih duhovnikov *Besede življenja*. Revija naj bi povezala vse duhovnike, ki živijo izven domovine, ter skrbela za njihovo teološko in pastoralno izobrazbo. Uredniki so bili dr. Kraljič, dr. Truhlar in dr. Vodopivec. Izhajala je v 150 izvodih. Revijo so pošiljali tudi duhovnikom na Koroško. Izhajati neha junija 1947.

Dijaški mladini v taborišču je bil namenjen mesečnik *Orač*. Izhajal je v nakladi 70-80 izvodov. Izšlo je pet števil, izdajali pa sta ga Marijina kongregacija in Slovenska dijaška zveza v taborišču Senigallia 9. Vsebinsko je list ideološko-leposloven. Pri njegovi izdaji sodelujejo profesorji in dijaki. Mlajšim otrokom je namenjena *Begunčkova lučka*, ki naj bi skrbela za njihovo vzgojo in razvedrilo. List je prvič izšel za božič 1946, izdal pa ga je begunski župni urad v Senigalliji. Skupno je izšlo 6 števil - do srede l. 1947, ko je selitvena psihoza ustavila redno izhajanje. Izhajal je v 70 izvodih. V slovenskih begunskih taboriščih v Italiji je čutili večji vpliv vojakov, ki so se tik pred koncem vojne uspešno prebili čez Sočo in jih zavezniki niso vrnili v Jugoslavijo, kot se je to zgodilo njihovim sobojevnikom na Koroškem. Najbolj izrazito tovrstno glasilo je revija *Mi in svet* s podnaslovom Revija Slovenske armije, ki je izhajala v taborišču Eboli od 1. 11. 1945 do marca 1947 (sprva kot štirinajstdnevnik, pozneje kot mesečnik). Prve tri številke so bile samo tipkane in razmnožene v štirih izvodih (pozneje izšle še enkrat v povzetku), naslednje pa razmnožene. Urejal jo je Pavle Borštnik. Revijo je sprva izdajal kulturno-vzgojni odsek Študijskega krožka, nato pa prevzame izdajanje novoustanovljeni Slovenski akademski klub, ki združuje

akademike Slovenske armije kraljeve Jugoslovanske vojske v taborišču Eboli. V taborišču Eboli je izhajal še *Yugoslav Herald*, mesečnik, ki je izhajal v angleščini, namenjen pa je bil tujcem. V času od 10. marca 1946 do marca 1947 je izšlo 17 števil (sprva v nakladi 30, nato pa celo do 500 izvodov). Urednika sta bila Ivan Jenko in Mišo Perlez.

Več italijanskih begunskih časopisov je izhajalo v obliki stenčasa, zato so se tudi bolj redko ohranili (vzrok za tako izhajanje je v premajhni zmogljivosti "tiskarn", zato so lahko širši krog bralcev zadovoljili le z izobešanjem na oglasni deski). Tak primer je npr. *Slovenska beseda*, ki je izhajala v taborišču Senigallia in je bila razmnožena v šestih izvodih. V taborišču Lanvie pri Neaplju je izhajal *Naš list* (urejal ga je Ignacij Kunstelj - med vojno župnik na Rakitni in organizator tamkajšnje belogardistične postojanke). Izhajal je od 1. 3. do 2. 10. 1946. Pozneje ga je v Tranju pod naslovom *Naši upi* urejal Edi Gobec.

Kaže, da so bili begunci v Italiji v manj depresivnem stanju kot begunci v Avstriji. Zato najdemo poleg "uradnega" časopisja tudi humoristične liste. V Tranju izhaja časopis *Triglav* (ureja Maks Planinc, ilustrira Hotimir Gorazd); v Eboli izhaja *Tse-Tse*; v Forliju *Logerski bodlikovec* (oba skupaj se kasneje združita v *Rafal* - ki izhaja v Eboli in v Senigalliji *Taboriščni škrat*).

V Italiji so imeli svoja glasila tudi bogoslovci in duhovniki. Leta 1946 začne Zveza združenih delavcev (katoliških beguncev) v Rimu izdajati *Družabno pravdo*. Ciril Žebot pa prav tako v Rimu izdaja svoj časopis *Slovenska država*. (Oba lista nadaljujeta z izhajanjem tudi po selitvi čez ocean). Skupina Straže izdaja v Rimu almanah *Znamenja ob poti*, skupina slovenskih akademikov - mladcev - pa od 1946-50 svojo revijo *Nova doba*, ki je izdala še dva snopiča antologije emigrantskih pesmi Naša pesem (prvi izšel v Rimu, drugi pa že v Clevelandu).

Najbolj razširjena publikacija v italijanskih taboriščih je bil *Koledarček slovenskih emigrantov za leto 1946*, ki ga je v Rimu izdal dr. Tine Debeljak, pod psevdonimom Vid Zemljič (112 strani žepnega formata).

Skoraj neznatna je bera na literarnem področju. Izšlo je le nekaj pesniških zbirk. Ljubo (Pavle Borštnik) izda dve zbirki: *Mejniki* in *Iz mojih temnih dni*. Drugi avtor pa je Dimitrij Jeruc, ki prav tako izda dve zbirki: *Pritaval sem* in *Samotne poti*. Na proznem področju ni bilo samostojnih izdaj. V italijanskih taboriščih niso izdajali šolskih učbenikov in priročnikov. Pomagali so si z

"avstrijskimi" izdajami. Skupno je v Italiji izšlo 46 naslovov različnih izdaj.

Vsebinska analiza

SVET IN DOM - leposlovna priloga *Zedinjene Slovenije* (Servigliano)

Splošna oznaka: različni originalni literarni prispevki (Jože Krivec, Vinko Žitnik, Severin Šali, Zorko Simčič, Jože Vombergar, Tine Debeljak), spomin na preminule literarne ustvarjalce (Narte Velikonja, Joža Lovrenčič, France Balantič, Ivan Cankar, Josip Murn), kotichek mladih; kulturni dogodki v taborišču.

List so izdajali nekdanji dominsvetovci. Urejala sta ga najprej Miro Kovačič, za njim pa Jože Krivec. Že v prvi številki je za uvodnikom krajše sporočilo bralcem o namenih revije. "Skušali bomo zbrati v njej vse naše ustvarjalce lepe besede, ki so danes povezani po isti usodi z nami, poleg tega pa bomo prinašali tudi dela onih, ki so nam sorodni po duši in delu, a so morebiti ostali doma. . ."¹

Temu sporočilu sledi nekrolog pisatelju Narteju Velikonji, ki so ga ubili komunisti. Ponovno se ga spomnijo junija 1946 (ob prvi obletnici usmrtitve) in mu posvetijo kar celo številko. Natisnili so nekaj njegovih proznih del, več pa njemu posvečenih prispevkov, katerih osnovna misel je razmišljanje o njegovi smrti. Komunisti so z njim tako kruto obračunali predvsem zato, ker je predstavljal *"simbol slovenske katoliške politične in kulturne delavnosti, udarili po njem kot po škofovem človeku, da bi udarili škofa, ki ga niso dobili v roke, udarili po vseh tistih izobražencih, ki so vodili politični in publicistični boj proti komunizmu, ker so vedeli, da ni zveza z našo katoliško tradicijo in odporom proti komunizmu slučajnostna, temveč načelna."*²

Precej prostora so namenili tudi tragično preminulemu pesniku Francetu Balantiču (številne objave njegovih nepoznanih pesmi in spomini na mrtvega junaka - domobranca). Zelo zanimivo je pismo za psevdonomom skritega avtorja (Jur), ki analizira dotedanje številke revije in primerja nekdanjo revijo Dom in svet. *"Na dominsvetovski tradiciji (moramo) graditi novo emigracijsko književnost: to vidim kot nalogo tega osrednjega emigracijskega lista med begunci v Italiji... Naš dijak mora rasti s to umetnostjo*

in tem čtivom v umetnostno, knjižno in človeško izgrajenega izobraženca! Ob prvih številkah sem imel vtis, da je bilo tega ponatiskovanja preveč, kajti ob samem ponatiskovanju ne more rasti novo: mi pa potrebujemo kot - žejen popotnik vode - novo literaturo, zrastle iz naših taborišč, pisano za nas v uteho in okrepčilo našim srčnim bolestim sedaj in v dokument našim potomcem! Mi moramo ustvariti, pa naj velja, kar hoče, z vsem talentom in voljo svojo lastno naše leposlovje!proza je močnejša kakor pesem, pa tudi pesem ima nekaj klenih stvari. To je že pozitiven sad tega taborišča. . . Tako se rojeva naša emigracijska literatura, ki bo morala prevzeti nase ogromno nalogo krepčila naših duš in oblikovanja našega novega življenja. V naših rokopisnih listih naj zori, da dozori slej ko prej do tiska v obliki kakšne antologije ali revijalnega izbora. . . naši pisatelji morajo postaviti spomenik vsem našim mrtvim, morajo osvetliti naš boj in naše trpljenje od prave strani, kajti sicer ga bo izmaličilo sovražno pero in stali bomo pred zgodovino - praznih rok in z očitkom, da nismo znali izraziti v večnostne umetnostne oblike svojega upanja in vere in prepričanosti. Slovenski pesnik in pripovednik morata stati zopet v središču dogajanja in morata postati glasnika med svetom in domom ter postavljati spomenik najstrahtnejši dobi slovenske zgodovine v taki luči, kakor jo pojmuje in soustvarjamo mi, slovenski borci in slovenski izgnanci. . ."³

SLOVENSKA PRAVDA (Rim)

Splošna oznaka: izhaja po potrebi - poslanice NO za Slovenijo, načelni članki ob različnih priložnostih (prazniki). Njihovo pisanje predstavlja nekakšno analizo preteklega političnega delovanja v Sloveniji in njihove načrte za prihodnost. Trdijo, da se je *"Politično življenje v predvojni Sloveniji (se je) v glavnem odigravalo v okviru zagrizene, nestrpne borbe med redko več kot dvema tradicionalnima političnima strankama. Brezkončnost in neproduktivnost take borbe je polagoma privedla slovenski narod v politično apatijo, katere posledica je bila, da slovensko politično življenje ni imelo kje črpati novih, svežih sil, ki bi pripomogle do nadaljnjega in drugačnega razvoja političnih prilik. Priznati pa je tudi treba, da je bilo največ vzrokov za našo narodno tragedijo od leta 1941 do danes baš v nas samih. Površno nacionalno prepričanje in borbenost, skoro nikaka politična in demokratična vzgoja naroda,*

premalo progresivna socialna politika, predvsem pa neenotnost v osnovnih narodnih zadevah, ki je dobila izraza v popolni duhovni in miselni razdvojenosti slovenskega naroda, je največji vzrok, da se je večina naroda v dobri veri oslonila na nekaj novega, kar pa je žal bil komunizem. Ne more pa to opravičiti nečloveškega obnašanja premnogih Slovencev, kar je privedlo do tako strašnega bratomornega klanja... Slovenska Pravda more danes po svojem enoletnem delovanju zabeležiti lepe uspehe. S svojim delovanjem bo nadaljevala. Predvsem nadaljevala s prepričevanjem, da je samo široka politična strpnost in res edinost v osnovah predpogoj lepše bodočnosti v svobodni domovini. . . (in) nato pa z naporj vseh ostvariti takšno slovensko narodno zastopstvo v tujini, ki bo imelo oporo ne samo v večini emigracije, ampak tudi v trpečem narodu doma, da bomo tako nekoč res ponesli v domovino novega duha, duha ljubezni, svobode in pravice za vse in vsakogar. . ." ⁴

MI IN SVET -

revija slovenske armade (Eboli)

V reviji je vseskozi vidna vojaška usmeritev, kar je razvidno že iz naslovov nekaterih člankov: Razmišljanje o naši bodoči vojski, Mi in obveščevalna, Tehnike vojskovanja itd. Poleg čisto političnih člankov je tudi nekaj literarnih prispevkov (pesnika Pavle Borštnik-Ljubo in Dimitrij Jeruc, proza Saša Jerman, ki je bil zelo nadarjen pisatelj, vendar je zaenkrat njegova nadaljnja usoda še neznana). Osnovni namen izhajanja revije je bila potreba po enotnosti med različnimi skupinami, ker *"iskati krivce za naš sedanji poraz odn. blatiti se vsevprek, se ne pravi delati za narod. In prav ta narod pričakuje od nas - rešitve!...Ljubimo odkrito besedo, ker ljubimo svoj narod! In, ker ljubimo svoj narod, dvigamo svoj naš glas v obrambo njegovih interesov: proč s plotovi, ki si jih posamezniki grade okrog sebe, ker nas bo sicer narod prav tako zavrzel, kot je komunistične mogotce. ...'MI IN SVET' naj odkriva naši emigraciji pogled naprej, naj jo navaja na razmišljanje, sklepanje in ukrepe, ki bodo koristni našemu narodu v odnosu napram svojim bratom, svojim sosedom, napram evropski zajednici in preko nje ostalemu svetu. Ne varajmo se. Imamo dolžnosti in obstajajo obveznosti, ki jih imamo kot narod napram jugu in severu, vzhodu in zapadu!"* ⁵

Zanimiva je rubrika Kronika, ki zapisuje najvažnejše dogodke iz taboriščnega življenja (datumi prihoda v taborišče, vmesne selitve taborišča, važnejše prireditve - predvsem nacionalnega značaja, npr. proslava Vidovega dne, rojstni dan kralja Petra II. žalna komemoracija ob obletnici smrti kralja Aleksandra I.). Predvsem so ponosni na svojo promonarhistično usmeritev in poudarjajo tudi za naprej svojo pripravljenost na *"razpolaganje...Kralju in domovini, za katero smo pripravljeni doprinesiti še drugačne žrtve, kakor je bivanje za žico...za Jugoslavijo smo se in se bomo borili..."*⁶ Zato so občasno organizirali tudi ideološka in strokovna predavanja za starešinski kader, ki naj predvsem izpopolnijo oz. osvežijo svoje znanje (zakaj po koncu vojne!).

Njihova jugoslovanska - četniška - usmeritev je prepoznavna tudi po sistemu vrednotenja pomembnih osebnosti. Razen kralja Petra II. je na samem vrhu njihov poveljnik Draža Mihajlović, ki je *"nastopil za nepreglednimi kolonami svojih borcev - mučnikov, podobno, morda še težjo mučeniško pot, ki še ni končana..."* (proces!).⁷ Ob smrti leta 1946 mu je bila posvečena kar cela številka 12/13.

Nekaj posebnega pa je njihovo razmišljanje o bistveni razliki med njimi-četniki in domobranci. *"Pripadniki Slovenskih trup kr. Jugoslovanske - vojske so vseskozi stali na protiokupatorskem stališču, kar izpričujejo njihove borbe in žrtve, njihova aktivnost in uspehi v dobi štiriletne okupacije. Nihče jim ne more očitati sodelovanja z okupatorjem; če so bili obenem tudi nasprotniki nenarodnega in nedemokatičnega komunizma, s tem še niso bili kolaboracionalisti ali celo narodni izdajalci. Trdimo: če ne bi komunisti leta 1942. na Dolenjskem prvi sprožili usodnega strela proti ilegalnim odredom Kr. Jugoslovanske vojske, če komunisti napovedanih medsebojnih pogajanj ne bi izdali Italijanom, in če ne bi komunisti izvajali terorja nad mirnim prebivalstvom - na ilegalni strani gotovo ne bi počila puška proti rodnemu bratu. Nismo pristojni razsojati v koliko se more delovanje slovenskih domobrancev označiti kot kolaboracija z okupatorjem v pravem pomenu besede. Gotovo se ne more očitati narodnega izdajstva. To vprašanje bo reševalo neodvisno sodišče... 95% pripadnikov Slovenskega domobranstva je bilo zavednih jugoslovanskih patriotov, ki so vedeli, da je Slovensko domobranstvo nujen in neizbežen izhod iz strašne stiske slovenskega naroda...poudarjali (so) svojo narodno in jugoslovansko prepričanje...in so vedno izjavljali, da bodo ob danem trenutku povsem javno prestopili na stran Draže Mihajlo-*

*viča. Le obzir na svoje domače, na maščevanje okupatorja nad slovenskimi vasmí in ljudmi jih je še držal v Slovenskem domobranstvu. Redki, ki so do zadnjega verjeli v nemško zmago in so hoteli to vojsko orabití v svoje posebne namene, so pač v takšni manjšini pred prvimi, da ni vredno o tem govoriti."*⁸

NOVA DOBA

revija slovenskih akademikov (Rim 1946-48)

Pod pojmom "revija" si ne smemo predstavljati kakšne razkošne revije iz današnjih dni - ampak gre za razmnoženi mesečnik, ki pa je bil kar obsežen, če ga primerjamo z ostalimi begunskimi tiski (celo do 40 strani).

Glavni namen revije je opisan že v uvodnem članku prve številke (maj 1946), ki svoje bralce opomni, da *"ne smemo pozabiti, da je šel boj (v Sloveniji) za najvišje ideale - za katoliško vero in za slovenski narod -, da je ... poraz le začasen... in da bo po težkih preizkušnjah tudi za nas prišla nova doba svobode in preroda... Nevarno je, da bi v emigraciji pozabili, zakaj smo zunaj ... naloga naše emigracije je, da se ohrani kot celota in postane nosilka slovenske krščanske tradicije, ki jo doma komunizem z nasiljem duši."*⁹

Glavni sodelavci revije so kasnejši izobraženci, ki so večinoma nadaljevali svojo akademsko kariero na različnih univerzah (Janez Arnež, France Dolinar, Jože Velikonja, Jakob Kolarič, Tine Debeljak, Alojzij Geržinič, Vinko Brumen itd.). Od svojih sovrstnikov zahtevajo odgovornost za prihodnost (ko se vrnejo domov). S svojim delom in ravnanjem morajo dokazati, da žrtve padlih niso bile zaman in da se bo nekoč uresničil skupni sen vseh: *"vrniti domov svobodo in domovino Bogu"*.¹⁰

Več je tudi vzgojnih člankov, bodisi s področja literarne zgodovine, zgodovinopisja in verske zgodovine (prizadevanja papežev v boju proti komunizmu). Toda njihova razmišljanja niso bila usmerjena le v preteklost in neko navidezno prihodnost. Zato so se skrbno lotili ustave FLRJ, ki je bila sprejeta 31. 1. 1946 in so jo sistematično proučili od člena do člena. Toda ob vsem tem se svojemu komentarju ob koncu vendarle ne morejo odpovedati. Trdijo namreč, da je sedaj *"v resnici nastopila tako čista diktatura, da je bila šestojanuarska iz leta 1929 le 'sled sence' njene sedanje temeljitosti. . . Obstaja le 'narodna suverenost' FLRJ, torej suvere-*

*nost jugoslovanskega naroda, ki izključuje samo po sebi suverenost narodnih individualnosti v FLRJ vključenih narodov. . ."*¹¹

Glede na leto (1947!) pa nas preseneti članek sicer nepodpisanega avtorja (verjetno je bil to Tine Debeljak), ki razmišlja o dotedanjih dosežkih emigrantske literature (po taboriščih in o nalogah emigrantske literature, kar se je kasneje z leti celo izkazalo kot resnično). Emigracijska literatura mora postati *"tista tesna pojoča zveza med dušami in srci vseh naših ljudi, kamor koli nas bo zanesla usoda. Treba nam je povezanosti v duhu, povezanosti med onimi doma, ki z molčečimi usti trpe, povezanosti med nami samimi v taboriščih, povezanosti med nami po kontinentih, in povezanosti med našimi emigracijami, mislim - med emigracijo, ki izumira v slovenskem duhu v Ameriki, in med našo, ki polna tega duha prihaja v svet, da bo od njega žive-la še v rodove, v tujini, ali pa se povrnila domov kot čebela z medom v svoj panj. In če bomo šli kdaj čez ocean, bo ena prvih dolžnosti Slovencev, ustvariti si centralni slovenski leposlovni list, kjer bodo naši pesniki in pisatelji in dramatik priobčevali svoje stvaritve, budeče v nas spomin na domovino, dvigajoče v nas kult naših smrti, rišoče pekel našega gorja in srečo naše bodočnosti, ki jo le pesnik lahko pokaže v glorijoli videnj, kakor nam lebde pred našimi sanjavi očmi. Pa ni nam treba sentimentalnosti, treba nam je vere v našo stvar, v poravnavo zgodovinskih krivic in v ureditev razmer doma ter ohranitev našega duha v nas in naših potomcih. Naša emigracija bo imela veliko nalogo, prinesiti pomlajenje in ohranitev morda za en cel človeški rod med odmirajočo ameriško emigracijo."*¹²

Leta 1948 se kraj izhajanja prenese v Madrid in ob tem se spremeni tudi podnaslov revije - revija slovenskih katoliških visokošolcev.

DRUŽABNA PRAVDA (Rim, 1946-47)

Glasiło društva Družabna pravda, ki ga v Rimu ureja Andrej Križman (izhajala 1. in 15. v mesecu). Ob začetku izhajanja poudarijo, da hočejo biti glasiło *"predvsem onih slovenskih emigrantov, ki so se v domovini trudili za to, da bi Slovenci zamenjali krivični kapitalistični gospodarski red z novim, boljšim, vsem pravičnim... Uredništvo se bo prizadevalo, da bo list prevevan od duha resnične krščanske ljubezni."*¹³

V glasilu je velik poudarek na socialnih razmerah v svetu in še posebej v Jugoslaviji (kako je to urejeno v ustavi) ter na delovanju Mednarodne krščanske strokovne internacionale (seje). Za podkrepitev teh prizadevanj uporabljajo tudi različne parole, ki so natisnjene takoj pod glavnim naslovom glasila - npr.: Stanovska ureditev Slovenije je naša zgodovinska naloga; Komunizem obljublja nebesa - ustvarja pekel; Delavci in podjetniki vsega sveta - združite se v Kristusu; Pokret brez molitve - setev brez dežja.

Ob koncu leta 1946 naredijo "obračun" čez preteklo leto, ki jim je prineslo kar nekaj razočaranj - *"nekaj so jih zakrivili vladajoči narodi - tuji svet, nekaj pa sami"* s svojimi slabostmi in nerodnostmi.¹⁴

Zelo natančni so tudi pri poročanju o veljavni delavski in socialni zakonodaji v pomembnejših državah - ZDA, VB, SZ, Italiji, Franciji. Glavni avtorji podpisanih člankov so že znani družbeni pisci in poznavalci te problematike - Ahčin, Horvat, Hanželič, Žužek, Arnež, Smersu in drugi. S to temo so tesno povezane tudi razlage papeških okrožnic in njihov pomen za verne ljudi (ne glede na stan). Razen "politike" pa sem in tja najdemo tudi kakšno pesem, ki ima predvsem socialno vsebino - Jeruc, Boršnik. Prvi junij "praznujejo" kot spominski dan, praznik slovenskih narodnih mučencev. To je *"dan tuge in boli za vsakega izmed nas. Dan trenutnega triumfa teme in sovraštva - toda tudi dan dokončnega zmaganja Luči in ljubezni."*¹⁵

Sredi leta 1947 se pojavljajo tudi resna razmišljanja o selitvi v prekomorske države - predvsem v Argentino. Vendar pa se na to pot odpravljajo z nekim pričakovanjem - to bo zanje *"dežela dela in njihovih upov. . . Le delo je kapital, ki ga boš vložil in ti bo prinašal za obresti človeka vredno in dostojno življenje, ti vrnil resnično svobodo in možnost novega snovanja in napredka."*¹⁶

V Rimu izhaja *Družabna pravda* do št. 27 (1. 9. 1947), ko za celi dve leti preneha izhajati in začne ponovno izhajati v Argentini leta 1950 (nadaljuje s tekočim štetjem - precej pa se poveča naklada - v Rimu izhaja v 100 izvodih, v Argentini pa v 600).

Razen v begunskih izdajah so begunci objavljali tudi v zavezniških glasilih (*Koroška Kronika* v Celovcu in *Glas zaveznikov* v Trstu).

OPOMBE

- 1 Naročnikom in bralcem (Svet in dom, nov. 1945, str. 2).
- 2 Ob obletnici smrti pisatelja Narteja Velikonje (Svet in dom, junij 1946, str. 9).
- 3 Pismo uredniku "SVETA in DOMA" (Svet in dom, maj 1946, str. 4-6).
- 4 29. oktober (Slov. pravda, št. 6 (29. 10. 1948), str. 1/2).
- 5 Uvodna beseda (Mi in svet, 1945, št. 1-3, str. 3/4).
- 6 Zakaj obstojamo (Mi in svet, 1946, št. 5, str. 9).
- 7 Ob spominu (Mi in svet, 1946, št. 11, str. 4).
- 8 Koroška tragedija (Mi in svet, 1946, št. 11, str. 7).
- 9 Misli za uvod (Nov doba, maj 1946, str. 1).
- 10 Spominu padlih in zaslužjenih (Nova doba, junij 1946, str. 1).
- 11 Federativna ureditev po Ustavi FLR Jugoslavije (Nova doba, 1946, št. 5/6, str. 10).
- 12 Pomen in značaj emigrantske literature (Nova doba, 1947 št. 7/9, str. 16).
- 13 Družabna pravda, 1946, št. 1.
- 14 Pravda se bo nadaljevala (Dr. pr., 1947, št. 11, str. 1).
- 15 Spominski dan narodnih mučencev (Dr. pr., 1947, št. 21, str. 1).
- 16 Delo naš kapital (Dr. pr., 1947, št. 24, str. 19).

VIRI

Emigrantska literatura v Narodni in univerzitetni knjižnici - nekdanji D-fonda in redni fond.

SUMMARY

**SLOVENE REFUGEE PRESS IN CAMPS IN AUSTRIA
AND ITALY**

R o z i n a Š v e n t

In the period from May 1945 to the end of the forties a rich collection of "refugee printings" was produced in the refugee camps in Austria and Italy which have the following characteristics in common:

1. *They were printed and copied on cheap bad quality paper in small editions (some in six examples only - as many as one ordinary typewriter could multiply).*

2. *The prevailing subject is the destiny of refugees, mixed on the one hand with memories about homes and the people left behind and on the other every day beginning with how and where in the future. Above all, the refugees feel they are also "the subject of trade" between the great powers.*

Through all these writings "fear and hatred towards communism which is the greatest evil" is noticable. Because of communism they left their homeland and will go back when it is gone. (As that did not happen until the end of the forties they have decided for the only possibility - emigration and continuation of their struggle for reaching their goals.